

AKTUALITY PRO PRÁVNÍ PRAXI

Druhy soukromého pojištění

(ve světle zákona o pojistné smlouvě)

Josef Fiala*

I.

Přijetí nové právní úpravy pojištění (zák. č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů) bylo vyvolána dvěma základními příčinami:

- nutností reagovat na měnící se stav praxe (např. konkurence pojistitelů, ochrana spotřebitele pojištění),

- nezbytností přizpůsobení českého právního řádu právu ES v souvislosti se vstupem České republiky do EU.

Zákonodárce zvolil, z hlediska legislativně technického, formu samostatného zákona, který je nepochybně jedním z pramenů občanského práva. S touto volbou by bylo možné úspěšně polemizovat, neboť pojištění je jedním z typických závazkových vztahů pat-

* Doc. JUDr. Josef Fiala, CSc., Katedra občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

řících k předmětu občanského práva. Je proto nepochybné, že by si jeho úprava zasloužila mít své místo ve skupině dalších obligačních vztahů. Argumenty podporující samostatnou regulaci, které se soustřeďují do historických zkušeností (viz samostatnou úpravu soukromého pojištění v zákoně č. 145/1934 Sb. z. a n., posléze v zákoně č. 189/1950 Sb.), nemohou „přebít“ racionalitu požadavku koncentrované úpravy občanskoprávních obligací. V současném období, s ohledem na systematiku obč. zákoníku, lze uznat, že včlenění nové úpravy pojištění do jeho osmé části, by bylo téměř neproveditelné, jde však pouze o legislativně technické řešení (srov. doplnění části osmé obč. zákoníku o úpravu tzv. cestovní smlouvy, či včlenění regulace time-sharingu do části první, ač tam evidentně nepatří).

Poměrně dlouhá legisvakační doba (vyjma několika ustanovení nabývajících účinnosti dnem vstupu ČR do EU nabývá zákon účinnosti až 1. 1. 2005) umožňuje důkladné seznámení s obsahem zákona a zamýšlení nad jeho dopady. Přitom je třeba vzít v úvahu intertemporální ustanovení § 72, podle něhož se právní vztahy vzniklé z pojistných smluv uzavřených za účinnosti dosavadních právních předpisů se jimi řídí i nadále (zde zákonodárce zvolil nejšetrnější z možných variant úpravy vlivu nové právní úpravy na právní vztahy vzniklé před její účinností).

II.

Problematika jednotlivých druhů pojištění patří do první skupiny příčin přijetí nové regulace. V této souvislosti je třeba mít na paměti, že jde o pojištění soukromé, které zákon v § 1 odst. 1 charakterizuje jako pojištění vzniklé na základě pojistné smlouvy. Tím se má údajně soukromé pojištění odlišit od sociálního pojištění, jež vzniká na základě jiné, zákonem stanovené, skutečnosti. Druh právní skutečnosti vedoucí ke vzniku pojistného vztahu považují za druhotný znak, prvotním znakem je účel pojištění (tuto problematiku ponechávám stranou pozornosti).

Současný občanský zákoník rozlišuje pojištění podle právního důvodu jeho vzniku (§ 788 a 789):

- pojištění smluvní,
- pojištění zákonné.

Běžnějším druhem je pojištění smluvní. Je jím i takové, kdy povinnost uzavřít pojistnou smlouvu ukládá zákon – povinné smluvní pojištění (srov. zák. č. 85/1996 Sb., o advokacii). Zákonné pojištění vzniká přímo ze zákona v důsledku skutečností stanovených právním předpisem. Jeho úprava je obsažena ve zvláštních právních normách (viz § 205d zák. práce) a ustanovení obč. zákoníku se po-

užijí, pokud jejich použití není zcela vyloučeno, jen podpůrně.

Jiné dělení pojištění vyplývá z rozdílů v jeho objektu (§ 790):

- pojištění majetku pro případ jeho poškození, zničení, ztráty, odcizení nebo jiných škod, které na něm vzniknou,
- pojištění osob pro případ jejich tělesného poškození, smrti, dožití určitého věku nebo pro případ jiné pojistné události,
- pojištění odpovědnosti za škodu vzniklou na životě a zdraví nebo na věci, popřípadě pojištění odpovědnosti za jinou majetkovou škodu.

PODLE ROZSAHU POJISTNÉHO PLNĚNÍ

Nový zákon rozlišuje dvě základní formy pojištění, a to pojištění škodové a pojištění obnosové. Při vymezení pojmů (§ 2) je rámcově charakterizuje takto:

- škodovým pojištěním je soukromé pojištění, jehož účelem je náhrada škody vzniklé v důsledku pojistné události,
- obnosovým pojištěním je soukromé pojištění, jehož účelem je získání obnosu, tj. dohodnuté finanční částky v důsledku pojistné události ve výši, která je nezávislá na vzniku nebo rozsahu škody.

Bližší úprava obou druhů je zařazena do § 26–36 zákona. Jejich základní rozdíl spočívá v rozsahu pojistného plnění. Škodové pojištění slouží zásadně k náhradě škod vzniklých v majetkové sféře pojištěného, obnosové pojištění se sjednává za účelem získání prostředků rozšiřujících majetkovou sféru oprávněné osoby (odlišnost obou druhů pojištění spočívá též v tom, že u obnosového pojištění není vznikem práva na pojistné plnění vůči pojistiteli dotčeno právo na náhradu proti tomu, kdo za škodu odpovídá).

PODLE PŘEDMĚTU POJISTĚNÍ

Zákon rozlišuje dva tradiční druhy soukromého pojištění:

- a) pojištění věci a jiného majetku (§ 37–48),
- b) pojištění osob (§§ 49–62).

Ad a) Pojištění majetku zahrnuje pojištění věci, souboru věcí nebo jiného majetku. Přitom platí, že pojištění věci nebo souboru věcí lze sjednat pouze jako pojištění škodové, pojištění jiného majetku může být sjednáno jako pojištění škodové nebo jako pojištění obnosové.

V rámci pojištění majetku se rozlišují konkrétní druhy:

- pojištění právní ochrany (§ 42), a to pouze jako pojištění škodové, pozn. úprava tohoto druhu pojištění nabyla účinnosti již 1. 5. 2004,
- pojištění odpovědnosti za škodu (§ 43 a násl.), také pouze jako pojištění škodové,
- pojištění úvěru a záruky (§ 47), také pouze jako pojištění škodové,
- pojištění finančních ztrát (§ 48), také pouze jako pojištění škodové.

Rozdíly mezi nimi jsou odvozeny od specifik předmětu pojištění – pojištění právní ochrany spočívá v závazku pojistitele hradit na základě pojistné smlouvy náklady pojištěného spojeného s uplatněním jeho práva v rozsahu vymezeném v pojistné smlouvě a poskytovat služby přímo spojené s tímto soukromým pojištěním, pojištění odpovědnosti za škodu se sjednává pro případ odpovědnosti pojištěného za škodu, kterou způsobil jinému, a pojištěný má právo, aby za něj pojistitel uhradil škodu, za kterou pojištěný odpovídá, a to až do výše limitu sjednaného pojistného plnění, ev. ve výši vzniklé škody, pojištění úvěru zahrnuje ochranu před majetkovými důsledky, které pojištěnému mohou vzniknout nesplácením poskytnutých peněžních prostředků dlužníkem, pojištění záruky se sjednává pro případ plnění z ručitelského závazku pojištěného, propadnutí kauce, jistoty nebo plnění z nich (ev. z jiného obdobného důvodu), předmětem pojištění finančních ztrát jsou vynaložené náklady, které vznikly v důsledku škodné události nebo ušlý zisk anebo jiné finanční ztráty.

Ad b) V pojištění osob lze tradičně pojistit fyzickou osobu pro případ smrti, dožití se určitého věku nebo dne stanoveného v pojistné smlouvě jako konec pojištění, pro případ úrazu, nemoci nebo jiné skutečnosti související se zdravím nebo se změnou osobního postavení pojištěného. V rámci pojištění osob se rozlišují tyto druhy:

- životní pojištění (zejména pro případ smrti, dožití se určitého věku, dožití se stanoveného dne, anebo pro případ jiné skutečnosti týkající se změny osobního postavení); lze ho sjednat výlučně jako pojištění obnosové,
- úrazové pojištění (pro případ úrazu, tj. neočekávaného a náhlého působení zevních sil nebo vlastní tělesné síly nezávisle na vůli pojištěného, jímž bylo způsobeno poškození zdraví nebo smrt), lze sjednat jako škodové i jako obnosové,
- pro případ nemoci, ev. jiné skutečnosti související se zdravotním stavem, lze sjednat jako pojištění škodové i obnosové.

III.

Přesné určení jednotlivých druhů pojištění je aktuální z několika hledisek. Ponecháme-li stranou pedagogické účely, je soustava druhů pojištění důležitá pro právní praxi – je na ni závislý obsah pojistného právního vztahu, tj. rozsah práv a povinností všech účastníků tohoto vztahu, pojistitele, pojistníka i pojištěného.